

1
Jana Plichtová

KATEDRA PSYCHOLÓGIE PFUK
Doc. PhDr. Gáza Dobrotka CSc.

Oponentský posudok na diplomovú prácu:

Jana PLICHOVÁ: "Sebaakceptácia a akceptácia iných" 1972/73.

Diplomová práca má 161 stránok textu s 9-mi prílohami v rozsahu 67 strán, a citáciu 71 použitých literárnych prameňov je obsahla experimentálna a teoretická štúdia k problematike komunikačných procesov človeka s aspektu akceptácie a metakomunikácie seba-reflektujúcich a partnerských vzťahov človeka. S ohľadom na veľkú aktualitu a význam štúdie komunikačných procesov v psychológii, sociálnej medicíne a v niektorých spoločenských vedách je príspevok a touto tematikou najmä v našej literatúre vítany.

Práca je rozvrhnutá na teoretickú a experimentálnu časť, je adekvátne dokumentovaná a po formálnej stránke aj na nepodstatné chyby dobre riešená.

V teoretickej časti vyriešava diplomantka s veľkou zložitou problematikou komunikácie a "self-communication", ako sa odráža v súčasnej odbornej literatúre. Naráža pochopiteľne na ťažkosti terminológie, nejednotnej v svetovej literatúre a na potrebu, pre mnohé termíny nájsť iba vhodný a "operabilný" slovenský výraz. Už existencia nejednotného chápania pojmov "Ich" a "Selbst", "Ego" a "Self" a ich kombinácií v nomenklatúre vlastností a aktivít v "ja" je preťažkou, ktorá sa musí pokúsiť prekonať. Domnievam sa, že pojem "Ego", "I", "Ich", "Ja" je pojem predovšetkým štruktúrny /štatús ega v štruktúre osobnosti/, pojem "Self", "Selbst" je pojem metakomunikatívny, vzťahový k tomuto centrovanejmu "Ego" v štruktúre osobnosti, vo zmysle postoja, kritického i katathymného hodnotenia "seba" ako "gestaltet" /štruktúrne členenej/ osobnosti ako celku i ako "sújmu" /"Inbegriff" = viac ako súčet členov, "pars pro toto"/ časti, ku ktorej je človek schopný občiten zaujať kritický i katathymný, averzívny i akceptujúci postoj, t.j. je schopný metakomunikovať s celkom /"pars pro toto"/ i s jeho zložkami /"pars pro toto"/. Schopnosť distancovať sa od seba samého v y tomto metakomunikatívnom odstupe a utvárať si to, čo sa dá nazvať "obraz seba samého" /"Self-Image"/, je azda tá špecifická vlastnosť, ktorou sa človek najvypuklejšie vyčleňuje z radu živočíšstva. "Self-Distance" tohto centrálného "Ega", ktoré je zároveň nositeľom "vedomia identity" umožňuje procesy sebarealizácie, sebaformovania a sebaodhodnenia i sebaakceptovania, ktoré

sa - s výnimkou autizmu - opierať o kritériá hodnotenia seba, navodené individuom od detstva procesmi výchovy a výuky. Postoje k sebe sú dynamicky-premenné výsledky metakomunikovania "o sebe" v sebareflekujúcich zážitkoch hodnotenia inými osobami, societou. Akceptovanie, alebo odmietanie subjektívnej interpretácie symptómov akceptovania, alebo odmietania, súhlasu, alebo výhrad society oproti manifestovaniu sa osobnosti v prejavoch a výraze /mimika, pantomimika, slovný, písomný, výtvarný atď prejav/ stáva sa o.i. aj citovo akcentovaným motívom hodnotenia seba a realizovania seba vo vzťahu k iným -- a to aj bez sentimentálnych pseudovedeckých špekulatívnych meditácií pána FROMM-a. Možno seba nenávidieť a milovať iných - ale to nie je dané s platformy psychoanalýzy. Možno retušovať svoj "sociálny imidž" a pri tom vedome zotvať v celkom odlišnom sebahodnotení /napr. autoštylizážne manévry pri hystérii/. Odmietanie reflexie "persóny" societou /napr. negatívne hodnotenie, odsúdenie atp./ môže v patologických dimenziách viesť k projektívnemu riešeniu paranoidným zážitkom. Sebaakceptácia je teda možná tam, kde je možné dištancovanie sa jednak od "self" v metakomunikácii, jednak aj od hodnotenia, ponúknutého, alebo nanúteného societou /napr. odmietnutie koncepcie hriechnosti, oktroyovaný cirkvami/. Ak je sebaakceptácia sebarealizáciou, je v nej nutne kreatívny moment; tento však predpokladá odstup rovnako od existujúceho stavu "self", ako aj od modelov, ponúknutých societou, pokiaľ nie sú akceptabilné /-adaptácia/. Odmietanie kliše je predpokladom hľadania a kreatívneho utvorenia niečoho, čoho "imidž" ako cieľ motivuje procesy sebarealizácie /a to aj v rozpore s očakávaniami a s hodnotením society/. Sebarealizácia veľmi diferencovanej osobnosti môže byť iba konvergentná, "ideál-ja" a "reál-ja" sa kryjú až pri akceptovaní dosiahnutého stavu sebarealizácie ako definitívneho. Mentálny predpoklad a schopnosť vedomého komparatívneho hodnotenia reálneho a "ideálneho" je conditio sine qua non: blažená sebaakceptácia je možná aj /alebo len?/ na úrovni syntónnej torpídnej imbecility.

Diplomantka je si veľmi ostro vedomá veľmi krehkých hraníc medzi interpretáciou empirických poznatkov o sebarealizácii a sebaakceptácii a medzi špekuláciou. Pojem tolerancie v akceptovaní iných je paradigmatou hodnotenia "na ostří noža", ktorému sa nemožno vyhnúť bez koncesíi normám, ktorých púhe pripúšťanie znamená zriekanie sa pozitívneho motívu sebahodnotenia. Celá problematika tu sa ukazuje ako brizantná nielen eticky. Aby bolo možné zostať na platforme psychologického prístupu, treba skôr hľadať merateľné indikátory sebaakceptácie a akceptácie iných, než možnosť verifikovať hypotézy. Aj tak zostáva neeliminovateľné riziko skresľovania sebahodnotiacich

súrov /napr. v dotazníku, rating-scale/ a takisto hodnotenia iných /posudky o..., referencie, odlišná akceptácia v rôznych stádiách atraktivity: ratio - sex atp./ nekorrigovateľným anticipáciami, ktoré, aj keď si uvedomujeme ich nesprávnosť, nevieme nebrať do úvahy. Ich väzba na tradíciu /prešudky!/, vieru v... namiesto poznávania iba sťažuje distancovanie sa od nich ako od praeiis. A tak nezbyva, ako možnosťami, ktoré máme v experimentálnej psychológii k dispozícii, skúmať bez zaujatia vzťah sebaakceptácie a akceptácie iných a determinovanosť sebaakceptácie mierou diferencovania medzi reálnym a "ideálnym" hodnotením "je".

Výber metód výskumu riadi sa pochopiteľne "panukou" v príslušnej literatúre. Diplomantka vystihuje slabiny v pôvodnej verzii prebraných techník a navrhuje zmeny a úpravy stimulí tak, aby sa metóda dala použiť širšie a aby sa eliminovali nepresnosti a chyby, nevyhnutné pri preklade slovných techník /napr. dotazníkov, inventórií, gradačných škál/. Subjektívny význam slovného znaku, vyjadrujúceho hodnotenie seba, alebo iných, je nepochybne predeterminovaný "sociálnou žiadanosťou" vlastnosti, ktorú vyjadruje. Diplomantka sa pre BILLS-ov index adjustácie sa pokúsila o homogenizáciu výsledkov merania frekvencie vlastnosti úpravou spôsobu vyhodnocovania škály voliteľných adjektív. Problematickým zostáva hodnotenie vlastností, akou je "demokratický" v pôvodine testu a v vo verzii, použitej na inej populácii. Riešenie takýchto tolerancií sa ale vymyká možnostiam diplomantky.

Psychometria prešudkov /tu F-škálou/ má slabiny všetkých osobnostných dotazníkov, naviac, ako diplomantka správne konštatuje, je sťažaná determinovanosťou verbálnych /tu vetných/ podnetov sociokultúrnou a ideologickou orientáciou society, v ktorej test, resp. dotazník vznikol. Aj tu sa pokúša o veľmi starostlivo robenú a iste veľmi prácnú korektúru "transkultúrnym prevodom dotazníka". Variantu vyskúšala na väčšej vzorke probandov mimo experimentálneho súboru a overovala diskriminačnú mohúcnosť položiek v origináli a v modifikovanom znení.

Cielené interview skúma viaceré tématické okruhy, ktoré sú schopné vrhnúť svetlo na vzťahy a postoje k osobnostne relevantným faktorom sociálnej komunikácie jednotlivca. Relácie k "ego" a k "super-ego" a vzťahy k sociálnym partnerom detstva kompletizujú informácie sebaopisovaním. Interview sa nahrávalo na skrytý magnetofón - metóda, ktorá nie je síce "celkom fair", ale stáva sa nepostrádateľnou pri ináč neriešiteľnej nutnosti doslovnej regostrácie bez znalosti stenografie. Vyhodnocovanie interview umožnilo prevod obsahových a kvalitatívnych informácií na kvantifikovateľné údaje

pre frekvenčnú analýzu indikátorov sebaakceptácie a akceptovania iných. Táto sa robila za zohľadnenia výsledkov v BILLS-ovom indexe a v F-škále, čo diplomantka sama pokladá za nie celkom korektný, no za daných možností výskumu nevyhnutný postup.

Akceptáciu a neakceptáciu iných osôb objektivizovala súborom štandardných krátkych poviedok s charakteristikou osôb, ktoré v nich vystupujú. Proband mal hodnotiť správanie sa a "charakter" niektorých postáv a povedať o tom svoju mienku /teda niečo na spôsob "verbálneho TAT/. Akceptujúce a odmietajúce posúdenia sa bodovali a skórovali pomocou manuálu hodnotenia pre každú poviedku.

Ako ďalšiu metódu objektivizovania akceptácie použila diplomantka niečo, čo sa dá nazvať "modelové dopisy", na ktoré mali probandi odpovedať tak, ako na dopisy čitateľov v rubrike "poradce". Pre nemožnosť spracovať riešenia na všetky "listy" použila odpovede len na prvý list a porovnala ich s nálezmi v ostatných metódach.

Probandmi výskumu boli poslucháči II. ročníka psychológie, 30 žien a 13 mužov. Výskum prebiehal vo skupinovom a individuálnom "sedení" s 1-mesačným odstupom. Pokusnú skupinu homogenizovala čo do veku, vzdelania, inteligencie a študijného zamerania.

Hypotézy sa opierajú o verifikáciu psychologických prístupov k akceptačným postojom pri rôznej frekvenčnej a kvantitatívnej úrovni žiastkových skóre /D,F,S/ v jednotlivých skupinách probandov a technických explorácie. Sú stavané správne a rezervovane s ohľadom na reálne možnosti dnešnými prostriedkami výskumu psychológie osobnosti.

Výsledky overovania predpokladaných vzťahov sú prepočítané štatisticky a znázornené tabelárne.

Osobitne podrobne je dokumentovaný postup pri vyhodnotení Interview, postup ukazuje, že je možné obísť obligatorný čisto intuitívny postup interpretovania reakcií probandov v interview stanovením si hodnotiacich skóre pre psychologicky relevantné varianty kvalitatívnych ukazateľov bez redukcie iba na frekvenciu ich výskytu /kritérium četnosti/ ako prostriedku kvantifikácie.

V zhrnutí výsledkov skúmania vzťahu sebaakceptácie k akceptovaniu iných a k dimenzií diskrepancie medzi reálnym a ideálnym JA formuluje diplomantka poznatky s ohľadom na tézy. Diskrepancia v hodnotení "JA" nehovorí "osebe" ešte nič jednoznačného o miere zrelosti postojov individua k sebe a k iným; treba brať do úvahy aj samotný vzťah individua k tejto diskrepancii a hľadať iné determinanty akceptácie. Poukazuje na niektoré protichodné výsledky iných autorov pri overovaní týchto vzťahov a pokúša sa nájsť riešenie s menším rozptylom otvorených možností. Zatiaľ konštatuje, že diskre-

pancia nemôže byť indikátorom vývinovej úrovne pre nezistiteľný podiel šiniteľov, nekontrolovateľných danými metódami diagnostiky. Takými sú obranné manévry "ego" a jeho ťažko objektivizovateľné tendencie korigovať akceptáciu seba, ak sa nestotožňuje s reflexívnym, subjektívnym odrazom akceptovania, alebo odmietania jeho inými, ak tento odraz nie je adekvátny /a kedy je?/ očakávaniu zo subjekt. pohľadu sebarealizácie jedinca. Poukazuje sa na možné vysvetlenia rozporov medzi výsledkami diplomanky a zisteniami iných autorov.

Domnievam sa, že diplomantka má najbližšie k pravde, keď determinanty schopnosti individua vyvíjať akceptačné procesy hľadá vo zvláštnostiach osobnosti a v ich autonómnych možnostiach, nezachovávať sa schématicky /ako sa to ukázalo pri vzorke vysokoškolákov/. V súbore mechanizmov osobnosti sú obsiahnuté aj málo známe techniky tzv. "fiktívnej" sebarealizácie, ktoré akousi "fintou" umožnia sebaakceptáciu aj za podmienok, za ktorých nie sú pre to predpoklady, ba aj v rozpore s odmietavým postojom iných osôb. Techniky "als ob" /as if/ a "als ob nicht" /as if no/ umožnia konštruovať v osobnosti pre ňu akceptovateľné, hoci ireálne a iba "fiktívne" osobné "vlastnosti" tendencie sebarealizácie, ktoré reálne prítomné nie sú a zároveň skotomizovať negatívne vlastnosti a tendencie, ktoré nie sú akceptabilné s hľadiska sebahodnotenia a reputácie individua v societe. Pojem "Unechtheit"/"nepravosť" - LERSCH/ dostáva takto nielen charakterologickú, ale aj štruktúrnu váhu. Pri zlyhaní fiktívnych manévrov hrozí osobnosti nie iba zrútenie konštrukcie modifikovaných /a retušovaných/ premis sebahodnotenia a sebarealizácie, ale aj strata schopnosti vymanévrovať takýto debakel a "zachrániť aspoň tvár" /dekorum/ t.j., akceptáciu inými tým, že suiciduje a prejde tak svoje odsúdenie. Iným východiskom je únik do choroby, telesnej alebo duševnej - lebo aj tá môže byť dekorum na báze magického myslenia a hodnotenia okolía.

V predpokladanom pokračovaní vo výskume mohla by diplomantka uvažovať o rozšírení aspektu o determinanty akceptačných procesov mechanizmami osobnosti, najmä odbreňovacími a "fiktívnej obrany" /DOB./ možnej už v detstve, a použitia techniky "self-fiction"-poviedok s hodnotením fiktívnych životných situácií, "Rolle" s renomévanou a s dekladujúcou spoločenskou kvalitou a pod. Kritériá hodnotenia takýchto techník čakajú na vypracovanie - diplomantka má, podľa toho, čo navrhla v dipl. práci, predpoklady pre takúto pioniersku robotu, ktorej význam pre výskum v progresívnej sociálnej medicíne a pre psychológiu hranične štruktúrovaných osobností môže byť veľmi veľký. --